

Hardiné Magyar Tamara: Egyházfői üzenetek: kapcsolat a politikai és a diplomáciai nyelvhasználattal
Alkalmazott Nyelvtudomány, Különszám, 2024/1. szám, 114–132.
doi:<http://dx.doi.org/10.18460/ANY.K.2024.1.008>

Egyházfői üzenetek: kapcsolat a politikai és a diplomáciai nyelvhasználattal

Political language use in the religious parlance. Salutations and directives

The diplomatic, political and cultural themes are the main characteristic messages in the spoken and written speeches of the ecclesiastic heads, priests. This linguistic area seems to be less known and analysed in the segment of the use of political language. This essay presents some of Pope Francis's messages. The speeches of the church leaders (bishops, priests, Popes) take a part of the political, diplomatic language register. However, the register of the Catholic Church is different. The papal speeches are various. Their genre, point of view are diverse and the addressed audience is heterogeneous. The observation is focused on the intentions of the speaker, the aims of the messages, the influence on the lectors and on the audience. The analyses have got semantic, pragmatic and stylistic characters. The funeral speech, the Epiphany greeting, the protest against war can be found in the papal salutations. The essay presents the importance of the diplomatic language use of the Catholic Church. The ecclesiastical press is a complex phenomenon, a determinant segment of the register of the religious parlance.

Keywords: political and diplomatic language use, speeches of the Catholic leaders, intention and the spoken message, influence on the audience, semantic, pragmatic and stylistic observations

Bevezetés

Ezen tanulmány a katolikus vallás nyelvhasználatának egyik kevésbé ismert és vizsgált területét, a katolikus egyházfő, illetve egyházi vezetők nyelvhasználatát igyekszik szemléltetni az egyházi vezető, kommunikátor, tehát a nyelvhasználó irányából. A dolgozat első célkitűzése a vallás nyelvhasználati módjának, nyelvi regiszterének bemutatása; létezik-e a vallásnak formális nyelvhasználata, milyen ez az írott és szóban elmondott formális nyelvhasználat, az egyházi vezetők nyelve mennyiben tekinthető formális nyelvi regiszternek, ez a nyelvhasználati mód milyen kommunikációs folyamatokban, színtereken, kik között jön létre, kikhez szólnak az egyházfői megnyilatkozások, üzenetek.¹ Az egyházi vezetők nyelvhasználatának szemléltetése során egyes időszakos, nyelvpolitikával kapcsolatos kérdések, mint például egyes nyelvváltozatok, nyelvek jelentősége egyaránt felmerülhetnek.

További célkitűzés azon tény igazolása, hogy a vallás nyelvhasználata mi módon és milyen mértékben kötődik a politikai, illetve a diplomáciai

---

¹ A kommunikációs helyzetet tekintve Wacha (1987: 14) is kiemeli, hogy közösségi vezetőként, szónokként az egyházi vezető, pápa kommunikációja egyoldalú, a hallgatóság, a befogadók részéről rögtöni visszajelzés nem lehetséges.

nyelvhasználathoz. Mind a politikai, mind a diplomáciai nyelv regisztere a nyelvhasználati módnak megfelelő terminológiát, szemantikai, pragmatikai és stilisztikai jellemzőket tartalmaz.

A vallási vezető egy közösség, egy felekezet, vagy akár tágabb, vallásos és nem vallásos embercsoport képviselőjeként számos közéleti, társadalmi kérdés kapcsán szót emel, értéket közvetít, programot ad. Tehát létezik egyfajta közös terület a két nyelvhasználati mód, a diplomáciai, illetve a vallás nyelvhasználata között. Terminológiai, lexikai megfigyelés során igazolható, hogy mind a vallás nyelvhasználata, mind a politikai, mind a diplomáciai szaknyelv szókincsének jelentős részét a köznyelvből meríti.² Értelemszerűen a felsorolt, a vallás gyakorlatához és az egyházi diplomácia nyelvhasználatához kötődő területeken a köznyelvi változatból merített nyelvi elemek, lexikai egységek értelme, jelentéstartalma megváltozik. Ezek a szavak, lexikai egységek a katolikus nyelvhasználatban, sajátos szerkezetekben, szókombinációkban, esetenként kollokációkban jelennek meg.³

A tanulmányban Ferenc pápa a 2023. év első felében elmondott beszédei, üzenetei kerülnek bemutatásra.⁴ Vizsgálatot érdemelnek a különböző témájú, műfajú egyházfői üzenetek, amelyeknek címzettjei is különfélék. A szemléltetésre kerülő egyházfői megnyilvánulások egyike a 2023-as év Nagycsütörtökén elmondott ima, homília, majd a Húsvétvasárnap, a római Szent-Péter téren elhangzó szokásos *Urbi et Orbi* áldás.⁵

Ferenc pápa más egyházak, más vallású emberek tiszteletét fejezi ki a közelkeleti, iraki ajatollahhoz írt levele. A dolgozat utolsó előtti vizsgált szövege a pápai hivatal dolgozóinak címzett utasítás, hivatalos levél, zárásként pedig egy nem hivatalos pápai köszöntés kerül bemutatásra.

Kérdés, hogy milyen lexikai, stilisztikai és pragmatikai különbségek láthatók a mindenk előtt a hívő közösségekhez írt,⁶ a hitet magában foglaló és ima, áldás, a vallásközi párbeszéd, valamint az adminisztratív intézkedéseket tartalmazó utasítás szövegei között. Az üzeneteket közlő Szentatya másokért imádkozik, másoknak jókívánságokat küld, áldást és reményt oszt, együttműködést

² Itt érdemes gondolni olyan egyszerű, a köznyelvből származó, a vallás regiszterében pedig jelentősen megváltozott jelentéstartalmú szavakra, mint az *út, szegény, boldog, bűn, felebarát* (latinul: *proximus*, olaszul *prossimo*, azaz *közeli*). A köznyelvi elemek sajátos jelentéstöbbletet (deszignátumot) kapnak a vallás nyelvhasználatában (vö. Hardiné Magyar, 2016).

³ Példák: *boldogok a lelki szegények, bocsánatos bűn, súlyos bűn, Mindenható Atya ...*

⁴ A Károli Református Egyetemen megtartott előadás Ferenc pápa 2023. április 28–30. közti látogatása előtt hangzott el. Ferenc pápa magyarországi látogatása alkalmával elmondott és közzétett beszédek elemzése további, részletes kutatást igényelnek. Az elemzett pápai üzenetek elérhetőségei, bibliográfiai adatai az irodalomjegyzékben találhatóak.

⁵ Mind az ima, mind a húsvéti áldás szól a katolikus világegyház tagjainak, más felekezetek híveinek és minden, az üzenetet meghalló embernek.

⁶ Az egyházi vezetők üzenetei elsősorban a felekezeten belül lévő hívő közösségekhez, személyekhez szólnak. Mivel egy egyházfő, pápa egyben ismert közéleti személy is, érthető módon szavaira sokan figyelnek, ahogy az üzenetek is érinthetnek más keresztény és nem keresztény felekezeteket, akár a tágabb világot is. A Magyar Katolikus Lexikon meghatározásában a *katolikus* (görögből átvett latin) megnevezés jelentése *általános, egyetemes, általánosan elfogadott, egyetemes*.

szorgalmaz, illetve kér, utasításokat ad, kéréseket, javaslatokat fogalmaz meg. A vizsgált beszédek, üzenetek eredetileg olasz nyelven⁷ hangzottak el.

Nyelvhasználati módok a teológiai gondolkodásban

Tanulmányában Tomas Halík, prágai filozófus, teológiai tanár (2015) a következőképp nyilatkozik:

[...] amikor túl nagyra nő világunkban a feszültség [...], amikor nagyfokú frusztráció és félelem kezd uralkodni emberek [...] és embercsoportok között, a hétköznapi nyelvhasználat és a szekuláris politika nyelve [...] nem erős az érzelmek kifejezésére, [...] az emberek a vallás nyelvéhez fordulnak. (Halík, 2015)

Az idézett üzenetben Tomas Halík kifejezi hívő és nem hívő embertársai, az egész társadalmat, sőt társadalmakat érintő aggodalmát, természeti és társadalmi bajokból eredő félelmét; egyúttal megjeleníti a vallás nyelvhasználatának fontosságát, „félelemoldó” jellegét. Az ima, a fohász, a könyörgés kérést, hálát közvetít: megkönnyebbülést és reményt hoz az üzenet megfogalmazójának az egyirányú, a Mindenhatóval folytatott interakció során.

A vallás nyelvhasználata lehet heterogén, sokféle, változatos műfajú, szólhat a legkülönbözőbb közönséghez, egyes emberekhez, tömegekhez egyaránt. Kurtán Zsuzsa (2003: 179–180) meglátásában a vallás nyelvi regiszterére az egyes beszédhelyzetek, műfajok, szövegtípusok sokfélesége, gazdagsága jellemző. David Crystal (2003: 476) megállapítása roppant szerteágazó. Meglátása szerint a vallás nyelvhasználata lehet az *istentiszteletek nyelve*, amely alatt érthető mind az egyéni, mind pedig a közös kommunikáció: monológ, dialóg vagy akár a csend. A vallás nyelvhasználata magában foglalja a *szertartások nyelvét*, a különféle feletekhez kapcsolódó társadalmi és *kulturális események*, mint a keresztelő, bérmálás, temetés, áldás, szentelmények⁸ során *alkalmazott nyelvhasználatot*. Crystal (2003: 479) meghatározásában a vallás nyelvhasználatának tárgyát a szertartások alkalmával használt állandó és egyszeri, spontán módon létrehozott szövegekre is kiterjeszti, amelyek az *olvasmányok*, *szentlecke*, *evangéliumi részletek*⁹, továbbá zsoltárok, heti a zsidó szertartásokban használt *heti szakasz*, költemények. A teolingva meghatározás deszignátumának értelmezésében rámutat a vallás és a nyelv kapcsolatára: „[...] a nyelv Isten adománya (Crystal, 2003: 476)”.

⁷ A modern nyelvek közül az olasz nyelvet tekintjük a Szentszék és a katolikus egyház munkanyelvének. Az elemzés az olasz nyelvű dokumentumokon történik, a tanulmány törzsszövege a magyarra fordított változatokat közli, az eredeti olasz nyelvű példák az egyes lábjegyzetekben olvashatók.

⁸ A szentelmények kegyelmet közvetítő, jelölőkkel és jeltárgyakkal kísért események (Magyar Katolikus Katekizmus: 1995). Szentelmények például a házszentelés, temetés, ételszentelés, Balázs áldás.

⁹ A katolikus szentmise tanító részében szereplő szöveges részek.

Végül a vallás nyelvét képezi a vallástudomány tudományos regisztere, a teológusok, bibliakutatók, a kanonikus dokumentumok nyelve, a teológiát tudományként kezelő nyelvhasználók nyelve.

Hanula Gergely (2016: 8–10) nyelv és vallás kapcsolatát vizsgálva tanulmányaiban „*vallásos nyelvnek*” nevezi a vallás tárgyával összefüggő nyelvhasználatot. A „*vallási regiszter*”¹⁰ meghatározásában (2016: 93) „[...] Isten és a közösség tagjai közötti [...] kommunikációban a transzcendens valóságra vonatkozó ismeretek, érzések, rituálék megvalósítása és kifejezése, [...], használata áttevődhet más területekre: [...] politika, tudomány is.”¹¹ A vallás és a politika nyelvhasználatának tehát létezik közös területe.

A vallás nyelvhasználata több szempont alapján vizsgálható; a felhasználók szempontjából kik a nyelvhasználók, milyen nyelvet használnak. Felmerülnek egyes nyelvpolitikai kérdések a többnyelvűség, egyben közérthetőség jelentőségéről. A nyelv felől nézve kérdés az, hogy a vallás nyelve, a szakrális nyelvhasználat mennyiben tekinthető a szakmai nyelv részének, mennyire vezethető vissza főként terminológiai szempontból a köznyelvhez.

Kiss Jenő (2002: 113) megállapítása értelmében „[...] *a vallás befolyásolja a nyelvhasználatot*”, amely „[...] *kapcsolat az érzéki és a gondolati fogalomvilág között.*” Egyúttal szól a nyelvi elemek elvonatkoztatásáról, a nyelvi elemek elvonatkoztatásáról, jelentésbővülésről, jelentésátvitelről.

A vallási kommunikáció színterei kapcsán Hollós János (2013: 35) emel szót, aki szerint a vallás nyelvhasználata, kommunikációja sikeresnek mondható az eltelt századok során.¹² Em Griffin (2001: 49), valamint Hollós János (2013: 35–36) a kommunikáció és a vallás kommunikációjának részeit négy szinten határozza meg; ezek klasszikus kommunikációelméleti felosztások.¹³

Tomas Halík (2015) párhuzamot von a vallás és a politika nyelvhasználata között,¹⁴ kitér arra a zavaró tényre, hogy a politika nyelvhasználatának bizonyos területein „[...] *a vallás fegyverré válik*”. A konfliktusok, társadalmi bajok és értetlenségből eredő szembenállások orvoslására egyúttal az egyes felekezetek,

¹⁰ Hanula Gergely (2016: 93) a *vallási regiszter* és a *vallásos nyelv* jelölők, megnevezések alatt egy és ugyanazon jelentéstartalmat, jelöltet érti. A két megnevezés Hanula Gergely munkájában egymás szinonimája.

¹¹ A továbbiakban Hanula Gergely (2016: 93) a vallásos nyelv használatának területeit ismerteti, amelynek része az egyházi vezetőkhez köthető nyelvhasználat: a prédikációk, szentbeszéd, imák nyelve egyaránt.

¹² Az állandóság, az állandósult rítusok, az évszázadok alatt változatlan formában használt közlések, valamint a soknyelvűséget, érthetőséget magában foglaló, a vallást gyakorlók értelmi, érzelmi szintjét tekintetbe vevő vallási kommunikáció sikerrel teljes nyelvpolitikának tekinthető.

¹³ A megnyilatkozásokat a kommunikációs folyamat résztvevőinek a száma határozza meg. Ezen négy szint lehet: *intrapersonális* (ima), *interperszonális* (bűnbánat, gyónás), *csoporkommunikáció* (mise, előadás, hittanóra, hitéleti foglalkozás), *tömegkommunikáció* (tömegeket mozgató szertartások, körmenetek, nagy horderejű egyházi ünnepek, pápalátogatás).

¹⁴ Tomas Halík nem bontja részekre a sokszínű, gazdag vallási nyelvhasználatot, regisztert különböző szegmensekre sem műfajuk szerint: ima, zsolozsma, szentbeszéd, tudományos értekezés, hittankönyvi oktató, ismeretterjesztő szöveg; sem a nyelvhasználók szemszögéből: teológiai előadás, laikus hívők beszélgetése vagy fohásza, egyházfők diplomáciai köszöntése, pápai enciklikák, írások szövege.

valamint a hívő és nem hívő egyének, illetve csoportok között a „*becsületes vallásközi párbeszéd*” lehetőségét javasolja (Halík, 2015: 44–56).

Bölskei Gusztáv (2004: 83) egy, a kereszténység és a politika kapcsolatát vizsgáló tanulmányában hangsúlyozza, hogy „[...] a Biblia politikai könyv is”, tehát hivatkozik a Szentírás központi üzenetére, amely az ember szabadságát jelenti.

Az üzenetek közvetítője, címzettjei, az üzenet témái

Wacha Imre (1987: 11–12) leszögezi, hogy bármely beszélőnek, aki „[...] a nyilvánosság előtt [...] szólal meg, [...] mondja el gondolatait, [...] megnő a felelőssége.” Wacha Imre mindezt úgy indokolja, hogy a közlő, közéleti személy szavainak, tetteinek, viselkedésének súlya megnő, s mivel a hallgatóság és/vagy olvasók felől is megnövekszik a közlőre irányuló figyelem, így a közlő iránti kritikai észrevételek is erőteljesebbé válnak. Ez ugyanúgy igaz a vallási közösség vezetőjének közéleti szerepére is, mondanivalója hangsúlyossá válik, „[...] *testtartásának, mozdulatainak, viselkedésének sajátosságai jobban megfigyelhetők* (Wacha, 1987)

A vallási vezetők, a pápa közléseire mindezen állítások helytállóak, a pápa iránti érdeklődés világszerte, a nem katolikus világban is jelentős, gondolatait a profán híradás is közli.

A pápa által szóban elmondott, illetve leírt üzenetek, közlések mindenképpen egyfajta cézzal jönnek létre. A beszélő, legyen teológus, teológiai tanár, hitoktató, vallási sajtótermék újságírója, egyházi vagy profán személy üzenetei feladatokat, megoldásra váró problémákat közvetítenek a hallgatóság felé. Wacha szerint (2015: 12) a beszélő a gondolati egészet alakítja át nyelvi formába és közvetíti a hallgatóság felé, következésképp a hallgató az észlelt nyelvi formában érkező üzenetet alakítja át gondolattá.

Em Griffin (2001: 312–313) idézve Arisztotelész retorikai definícióját, a nyilvános beszédet (retorikát) olyan képességgel, beszédhelyzettel azonosítja, amelyben megtalálható „[...] *a meggyőzés minden eszköze*.” Így felvetődik a kérdés, az egyházfő beszédei célja a köszöntésen, üdvözlésen, hivatalos kinyilatkoztatáson vagy az imán túl a meggyőzés is. Ha igen, akkor ez milyen hatást gyakorol a hallgatókra, olvasókra (Griffin, 2001: 312).

Állítható, hogy a vallás nyelvhasználata számos területet érinthet, vonatkozhat mind egyes tudományágakra, mind a mindennapi élet problémáira. A teolingvisztikai kérdéseken túl foglalkozik időszerű, aktuális profán kérdésekkel; ezek lehetnek természeti, társadalmi bajok, katasztrófák, haláleset, háború.

Aczél, Adamik és A. Jászó (2004: 58) az arisztotelészi gondolatmenetet követve a retorikát a meggyőzés lehetséges eszközeit feltáró módszernek tekintik. A meggyőzés, a „[...] *hosszú folyamatos formájában (való) érvelés*” (Aczél et al., 2004: 58) a hallgatóság számára ismereteket közöl, érzelmeket közvetít. Valójában egy egyházi közösség vezetője figyelemmel kíséri a saját közösségében vagy az adott közösségén túl előforduló történéseket, közéleti

cselekményeket, állást foglal, tanácsot, útmutatást ad. Ahogy Perelman is rámutat: „[...] a hallgatóság fogalma igen tág” (Aczél et al., 2004: 147), az üzenet, beszéd, ima, enciklika, áldás, köszöntés címzettjei nem csupán a konkrét, fizikailag jelen lévő hallgatóság vagy olvasóközönség, hanem lehetnek távolabbi, akár a vallással, hitérettel nem vagy csupán kevésbé kapcsolatban állók, akár nem hívők, a tágabb világ.

A vallási üzenetek témája tehát sokféle, céljai sokrétűek, megszólítottjai folyamatosan növekedhetnek, s mivel a hit, a vallás és annak gyakorlása nemzetek feletti, az egyházfői üzenetek is egyetemes jellegűek. A Szentszék iránymutatása alapján tekinti vallás nyelvhasználatában a „[...] többnyelvűségre és a közérthetőségre” (Pelles, 2001) irányuló törekvés. A vallás nyelvhasználata során előtérbe kerül az üzenetek határokön átívelő jellege, a címzettek életkori és társadalmi heterogén mivolta, az üzenetek témája, hallgatósága, stilisztikai eszköztára.

A politikai szaknyelv. Egyházpolitika, egyházi diplomácia

Egy vallási közösség, egyház vezetője joggal tekinthető közéleti szereplőnek, akinek kijelentései programot adnak, feladatokat jelölnek ki, emlékeztetnek és emlékeznek, köszöntenek. A katolikus vezető egyben Szentszék miniszterelnöke is, államfőket lát vendégül és látogatásokat tesz.¹⁵ A feladatadás egyik példája II. János Pál első nyilvános üzenete 1978-ból *Ne féljete!*¹⁶ címmel, amely egy végrehajtó beszédaktus, kérés, felszólítás, buzdítás a hitre, s az akkori politikai helyzetet tekintve bátorítás. Az üzenet erőt ad, bátorít, a keresztény, humánus értékek követésére, az etikus gazdasági és kulturális tevékenység követésére ösztönöz. A közlő a béke, a demokrácia, az együttműködés értékeit hangsúlyozza.¹⁷

Ferenc pápa 2022-es kazahsztáni látogatása során a vallásszabadságot a polgári lét alapjaként nevezi meg. Felszólítást tesz a demokrácia és az állampolgári jogok megtartásáért, kérést fogalmaz meg a béke és a demokrácia megőrzéséért, tehát kér, utasítást közöl, programot fogalmaz meg.

Griffin és ezzel együtt Arisztotelész megállapítására választ adván a katolikus vezető egy hitet, felekezetet képviselve a közösség tagjait megszólítja, feladatra és hitre sarkalja, más csoportokkal, felekezetekkel, egyúttal a vallással kapcsolatban lévő vagy attól távol álló közösségekkel tart az együtt gondolkodáson és a jószándékon nyugvó kapcsolatot.

¹⁵ *Önmagában véve tehát nem számít elismerésnek, ha egy államfőt fogad a Szentatyá, pusztán arról van szó, hogy a pápa mint az egyetemes egyház pásztorá készen áll mindenkivel szóba állni.*” Marti Zoltán: *A Vatikán egy magyar diplomata szemével. Interjú Érszegi Márk Auréllal.* A Vatikán egy magyar diplomata szemével - interjú Érszegi Márk Auréllal – 777 (777blog.hu) Letöltve: 2024. 01. 29

¹⁶ II. János Pál pápai szolgálatát 1978-ban ezzel az üzenettel kezdte. Vatican News *Ne féljete!* – Szent II. János Pál pápa üzenete ma is erőt önt belénk - Vatican News Letöltve: 2024. 01. 13

¹⁷ A Magyar Kurír szó szerint közli II. János Pál pápa akkori *Ne féljete!* című cselekvésre buzdító és bátorító hangvételi üzenetét. *NE FÉLJETEK!* – Szent II. János Pál pápa öröksége | Magyar Kurír - katolikus hírportál (magyarkurir.hu) Letöltve: 2024. 01. 13

Mihalovics Árpád (2002: 35) utal a politikai nyelv egy kifinomult változatára, amely a diplomáciai szaknyelv. A diplomáciai nyelvhasználat regisztere alatt érti a diplomácia szókincsét alkotó speciális lexikai egységek, nyelvi elemek, kifejezések összességét, valamint a nemzetközi szerződések és a hivatalos, többnyire államközi levelezések során alkalmazott nyelvhasználatot.

Az egyházi állam is rendelkezik nemzetközi, felekezetek közti kapcsolattal. A katolikus egyháznak, ahogy a Szentszéknek is létezik egyfajta politikai irányultsága, véleménye emberi jogi kérdések, államközi kapcsolatok terén. Tehát a katolikus egyházi vezetők is élnek a politikai, egyházpolitikai, diplomáciai nyelv használatának lehetőségével. Milyen témákat érint egy egyházi vezető közlése, mikor, milyen okból: hitéleti, egyházi vagy világi szólal meg?

A katolikus egyház vezetője, a pápa a vallási, hitéleti témákon kívül természeti és társadalmi események, változások, csapások, katasztrófák, etnikai konfliktusok, háború, földrengés, árvíz következtében nyilvánul meg. Ez például XXIII. János pápa *Pacem in terris*¹⁸ című, írott formájú enciklikája, amely a kubai válság okán és idején, 1962-ben íródott és szűk megszólítottjai az akkori amerikai elnök és orosz vezető. 2017 áprilisában Ferenc pápa az olaszországi Mirandola városkában mondott vigasztaló szavakat az ottani földrengés túlélőinek. A földrengést követő pápai vigasz, közlés eredetileg szóbeli közlésre szánt; az írott változata a Szentszék honlapjára került fel később.¹⁹

XXIII. János pápa *Pacem in terris* című békefelhívását követi és folytatja Ferenc pápa egyik közismert írott műve, a 2015-ben írt *Laudato si' – Áldott légy* című pápai enciklika,²⁰ amely a napjaink legfontosabb természeti problémáira és a teremtett világ értékeinek megőrzésére hívja fel a figyelmet. A katolikus világban közismert írott közlés egyrészt hivatkozik az 1962-es békefelhívásra, másfelől pedig Assisi Szent Ferenc Naphimnusz című versének témáit, szerkezetét követi.²¹

Látható, hogy több katolikus egyházfő üzenete az aktuális megemlékezésen és ünneplésen túl a vigasztalás, a remény, a kérés, az utasítás, a hitvédelem és/vagy a programadás célzatával jön létre. Az üzenetek célja a közösségi gondolkodás formálása és megerősítése, nyitás a tágabb hallgatóság felé, a közérthető megfogalmazás, valamint a katolikus egyház egyetemessége, nemzetek felettsége folytán a nyelvi fordíthatóság lehetősége.

¹⁸ Emlékezetes XXIII. János pápa békefelhívása Kennedy elnöknek és Hruscsov főtitkárnak: *Béke! Béke!* – e kérés címzettjei nem csupán a két megnevezett politikai vezető vagy a karibi-válság résztvevői, hanem az akkori világ minden jószándékú embere.

¹⁹ *A Szentatya beszéde. Találkozás a földrengés súlytotta terület lakosaival. – Discorso del Santo Padre Francesco a Carpi e a Mirandola. Incontro con le popolazioni colpite dal terremoto.* Piazza Duomo, Mirandola V Domenica di Quaresima, 2 aprile 2017. Letöltve: 2024. 01. 13.

²⁰ Lettera enciclica del Santo Padre Francesco sulla cura della casa comune. *Laudato si' – Laudato si'* (24 maggio 2015) | Francesco (vatican.va) Letöltve: 2023.01.13.

²¹ Assisi Szent Ferenc: *Naphimnusz* – San Francesco di Assisi: *Cantico delle Creature di Francesco*. Cantico delle creature di San Francesco d'Assisi: testo e significato (sololibri.net) Letöltve: 2024. 01. 13.

Az írott kommunikáció színtere a Szentszék honlapja,²² amely a latin és az olasz munkanyelveken kívül több nyelven is olvasható. Mivel a vizsgálatban a pápai üzenetek bemutatásán túl a lexiko-szemantikai, pragmatikai, és stilisztikai vizsgálódásra egyaránt sor kerül, a főként szemantikai, pragmatikai megfigyelések esetleges eredményei összehasonlítást igényelnek. Megerősítésre kerül a közlő, egyházi vezető szándéka, az üzenetek címzettjeinek heterogén jellege, a hit és az aktuális közéleti kérdéseinek vizsgálata.

A vizsgált üzenetek eredetileg olasz nyelven hangzottak el. Az elemzés is az eredeti, olasz változaton folyik. A húsvéti üzenetek, valamint a repülőgépen lezajlott spontán interjú szóbeli közlésként kerültek a közönség, a hallgatóság elé, írott formájuk később jelent meg a Szentszék honlapján. Az ajatollahhoz írt levél és a dekrétum csupán írott formában olvasható.

A kiválasztott egyházfői üzenetek nyelvészeti bemutatása

A bemutatott egyházfői üzenetek között a Szentszék hivatalos honlapján megtalálni Ferenc pápa 2023. április 6-i, Nagycsütörtök estéjén elmondott imáját,²³ Húsvét vasárnap *Urbi et Orbi* köszöntését,²⁴ a szír ajatollahhoz küldött, vallásközi párbeszédnek tekinthető levelét,²⁵ egy 2022 novemberében hozott egyházfői rendeletet,²⁶ valamint a 2021 szeptemberében zajlott budapesti látogatása²⁷ során elhangzott, újságíróknak mondott kötetlen beszélgetését.

Lexiko-szemantikai vizsgálat

A vizsgált beszédek egyike Ferenc pápa Nagycsütörtök estéjén elmondott imája, amely a Jézus szenvedéseit és halálát megelőző este eseményeit idézi fel.

Az ima kulcsszava, kardinális szószerkezete a *lavare, lavarsi, lavare i piedi* nyelvi elemek. A *lavare – megmos* nyelvi elem a konkrét, pozitív jelentésen túl magában foglalja egyrészt a jövevénynek, vendégnek kijáró tiszteletet és megbecsülést, valamint a segítségnyújtás, a megmentés tevékenységét is, erre utalnak az *aiutare, aiutarsi, dare la mano – segít, egymást segítik* alakok. A pápa arra is utal, hogy (Jézus nyomán) a *lábmosás* a *megment* igével alkalmilag

²²La Santa Sede – Szentszék (www.vatican.va) www.vatican.com_. A Szentszék üzeneteit, sajtótermékeit, honlapját több nyelven közli a legtávolabbi közösségek, olvasók elérése szándékával. Letöltve: 2023.11.15

²³ Ferenc pápa nagycsütörtöki homíliája szentmiséje, 2023. április 6-án. – *Santa Messa in coena Domini. Omelia del Santo Padre Francesco. Giovedì Santo, 6 aprile, 2023*. Letöltve: 2024. 01. 13.

²⁴ Ferenc pápa «*Urbi et Orbi*» áldása, 2023 Húsvétvasárnap – *Messaggio Urbi et Orbi del Santo Padre Francesco. Pasqua 2023, Domenica, 9 aprile 2023*. Letöltve: 2024. 01. 13.

²⁵ Ferenc pápa levele Ali Al-Sistani ajatollahhoz. 2023. február 28. – *Lettera del Santo Padre Francesco al Grande Ayatollah Ali Al-Sistani*. 28 febbraio, 2023. Letöltve: 2024. 01. 13.

²⁶ Decreto – 21 novembre, 2022– egyházpolitikai határozat Decreto relativo a Caritas Internationalis (21 novembre 2022) | Francesco (vatican.va) Letöltve: 2023. november 15.

²⁷ Viaggio apostolico di Sua Santità Francesco a Budapest, in occasione della Santa Messa Conclusiva del 52.mo Congresso Eucaristico Internazionale, e in Slovacchia (12-15 settembre, 2021) Saluto del Santo Padre ai giornalisti durante il volo diretto a Budapest. Volo papale. Domenica, 12 settembre 2021. Viaggio Apostolico a Budapest: Incontro del Santo Padre con i giornalisti durante il volo diretto a Budapest (12 settembre 2021) | Francesco (vatican.va) Letöltve: 2024. 01. 15.

rokonítható;²⁸ Jézus az embert megmenti, szolgálja. Jézus áldozatát az ima itt, alkalomszerűen a *megment* és a *szolgál* szavakon túl a *megfizet*, *kifizet* igével is érzékelteti.²⁹

A segítség és együttérzés kifejezéseként az ima szövege több, rokon értelmű kifejezést használ fel.³⁰ Látható a *schiaivo* – *rabszolga* lexikai elem gyakori használata többek között a *lavare* ige, tevékenység kapcsán.³¹ A *rabszolga* – *schiaivo* nyelvi elem alatt a beszélő nem csupán az ókori *lábmosást* végző szolgát értette. A pápa rámutat arra, hogy *rabszolga* alkalmi jelentésmódosulással lehet mindazon ember, aki a társadalom peremére szorult, s akit kihasználnak.³² A *rabszolga* megnevezés pedig utalhat magára Jézusra is, aki segít, velünk van, mindannyiunkat tanít.³³

A *lavare i piedi* – *lábát mos* szószerkezet a beszédben gyakran előforduló nyelvi elemként erős kollokációként nyilvánul meg. Ugyancsak gyakoriak a *köszönet Istennek*, *Isten kegyelme*, *hála Isten*, *Istennek hála* pozitív konnotációjú szószerkezetek.³⁴

A beszéd számos pozitív konnotációjú lexikai elemet tartalmaz a szolidaritás, az együttérzés kifejezése kapcsán: *emberi gesztusok*, *egyetemes a szív nemessége*; a *gesto* szó képszerű ábrázolással mutatja be a segítségadást.³⁵ Mindezen pozitív deszignátumú nyelvi elemek mellett, velük szemben állva negatív, a bűnnel és a földi halállal kapcsolatos lexikai egységként jelennek meg:³⁶ *rabszolgamunka*, *úgy halt volna meg, mint egy rabszolga*, *gyengeség*, *igazságtalanságok*.

A negatív jelentéstartalmat hordozó szavak, kifejezések a hitéleti elhagyatottságon és a lelki gondokon túl a mindennapi élet gondjait is érintik:³⁷ *munkanélküliek*, *emberek [...]*, *akiknek arra nincs pénzük, hogy a gyógyszereiket megvegyék, tönkrement családok*. A *gente* – *emberek* egyes számban használt gyűjtőfogalom, amely alatt a mindennapi gondokkal is küzdő embert értjük, több szókapcsolatban jelzővel, előljárószós szóval, állítmánnyal is látható: *[...] az emberek*, *[...] akiknek nincs pénzük*, *emberek munka nélkül* (munkanélküliek), *az emberek*, *akik dolgoznak*.³⁸ A pozitív jelentéstartalmú lexikai egységek leginkább a Szentírás idézeteiben, példabeszédekben valamint az egyházfői útmutatásokban, tanácsokban jelentkeznek. A negatív konnotáció viszont a

²⁸ „[...] Sono venuto per salvare voi, per servire voi.”

²⁹ *pagare*

³⁰ Az olasz nyelvben a segítségnyújtást mind az *aiutare* ige, mind a *dare una mano* (kezet nyújt) szószerkezet egyaránt kifejezi. A két lexikai egység deszignátuma, jelentéstartalma azonos.

³¹ A homíliában Ferenc pápa is utal arra, hogy a vendégségbe érkezőknek a lábát a rabszolgák mosták. Az ókori zsidóságban a lábmosás a vendégnek kijáró tisztelet és megbecsülés jele volt.

³² „[...] quanta gente [...] all’angolo e non riesce a uscire.”

³³ „[...] Gesù vuole insegnarci”

³⁴ *Grazie a Dio/grazie di Dio*: a *grazie* – szó kettő jelentéstartalommal rendelkezik a magyar nyelvben, jelenthet kegyelmet és köszönetet. A két jelentéstartalom egymással összefügg.

³⁵ *gesti umani*, *gesti universali*, *la nobiltà del cuore*

³⁶ *lavoro da schiaivo*, *sarebbe morto come uno schiaivo*, *debolezza*, *ingiustizie*

³⁷ *gente senza lavoro* – szó szerint előljárószóval: *emberek munka nélkül*, *gente [...] che non ha soldi per comprare le medicine*, *le famiglie distrutte*

³⁸ *la gente [...] che non ha soldi*, *gente senza lavoro*, *la gente che lavora*

mindennapi események, történések, napi gondok bemutatásakor láthatók: legyen szó betegségről, dolgozó vagy munka nélkül lévő emberekről, pénzügyi nehézségekről.

A húsvéti *Urbi et Orbi*³⁹ pápai köszöntés, áldás több évszázad óta ismert és megszokott egyházfői üdvözlés karácsony napján, illetve húsvétvasárnap. A katolikus egyházfő a középkor óta küld áldást és jókívánságokat Róma városán és a hívő közösségen túl az egész keresztény, hívő és nem hívő világnak.⁴⁰

A húsvéti köszöntés kulcsmondata a *Cristo è risorto! – Christòs anesti! – Krisztus feltámadt!* felkiáltás, pragmatikai szempontból deklaratív beszéd (Mihalovics, 2006: 70–72). Ezen kiáltás, öröm, a húsvét bejelentése, az egyházfő beszéde elején boldog húsvétot kíván a *buona Pasqua!* köszöntéssel. A *Pasqua* – *húsvét* megnevezést Ferenc pápa köszöntésében a *passaggio* – *átmenet* szóval rokonítja; majd érzelmekben gazdag ellentétpárokkal folytatja mondanivalóját. Jézus maga is kiment ebből a világból, az ellentétpárok ezt, a világból az üdvösség irányuló átmenetet szemléltetik.

Mind denotatív, mind konnotatív jelentéstartalma alapján a beszéd leginkább szembetűnő ellentétpárjai a⁴¹ (*testi*) *halál* – *élet*, *bűn* – *kegyelem*, *félelem* – *bizalom*, *elhagyatottság* – itt: *közösség*,⁴² *nyomorúság* – *vigasz*, *illúzió* – *igazság*, valamint a feltámadott Jézusra vonatkozó *eltemetett* – *feltámadott* megnevezés.

A felsorolt ellentétpárok egy része alkalomszerű, okkasionális, erre a húsvéti köszöntésre illő. Antonimapárként nem csupán Jézus említett szenvedését és visszatértét szemléltetik, hanem a földön élő ember küzdelmét, sikertelenségét, örömeit is egyaránt.

Az üzenetben a *speranza* – *remény* szó a *verità* – *igazság* főnévvel kerül egy szintre. Ferenc pápa közlésében Krisztus feltámadása, ahogy a szomorúak megvigasztalása, a betegek gyógyulása, a szegények sorsának jobbra fordulása nem csupán illúzió, ígéret vagy remény, hanem valóság. Ehhez a *verità* főnévvel megjelenített tartalomhoz egy mondaton, gondolaton belül kapcsolódik a *veramente* – *valóban*, *igazából* határozószó.

A köszöntésben egyes jelenségek, személyek megszemélyesítve, tulajdonnévként jelennek meg; maga a *Húsvéti ünnep*, az *Élő*, az *Evangélium*, a *Feltámadott*, a Jézusra irányuló *Ő* személyes névmás.⁴³ A megszemélyesítés, a

³⁹ Bakos Ferenc értelmezésében (1989: 881) az *Urbi et Orbi* „minden katolikus hívőre vonatkozó, teljes búcsúval járó pápai áldás. A Magyar Katolikus Lexikon szócikke szerint ezen áldásvárosnak (Róma városának) és a világnak elmondott egyházfői áldás, köszöntés Húsvét napján. „(...) az urbi et orbi kifejezés eredetileg pápai okmányokon szerepelt, jelezve, hogy az adott pápai intézkedés (pl.: szentté avatás) nem csak Rómának szól, hanem a világ minden katolikus hívőjének. A rádiós és TV-s közvetítések óta a húsvéti és karácsonyi pápai szentmise urbi et orbi áldással zárul.”

⁴⁰ „omnium urbis et orbis ecclesiarum mater et caput” – „Róma, mint minden templom anyja és feje”. *Urbi et Orbi*, a legnagyobb áldás a Földkerekségen (szaboferi.hu). Letöltve: 2023. 11. 17.

⁴¹ *morte* – *vita*, *peccato* – *grazia*, *paura* – *fiducia*, *desolazione* – *comunione*, *tribolazione* – *consolazione*, *illusione* – *verità*, *il Sepolto* – *il Risorto*

⁴² A *comunione* lexikai egység a vallási regiszterben *úrvacsorát* jelent.

⁴³ *la Pasqua*, *il Vivente*, *il Vangelo*, *il Risorto*, *Lui*. Az olasz nyelvben a *Vangelo* – *Evangélium* szó eleve legtöbbször nagybetűvel írt.

nagybetűs kiemelés az ünnep és az evangéliumi történés jelentőségét emeli ki, a hallgatóság felé jó hírt közvetít, örömet és reményt ad.

A feltámadás eseményének felidézésén túl a pápai áldás központi gondolataként Ferenc pápa szól a szegényekről, menekültekről, börtönben ülőkről, betegekről, hazájukból elűdözöttekről.⁴⁴ A felsorolt szavak jelentős embercsoportokat jelölnek; napjainkban a betegség, az üldözöttség és a háború fájdalommal és szenvedéssel együtt közösségeket érintenek. A megnevezett embercsoportok mindegyikét a pápa a *fratelli e sorelle – testvéreim*⁴⁵ megszólítással illeti, tehát jelentésbővüléssel bírva, a hívő közösségeken túl minden ember, a szegényeket, betegeket, üldözötteket is beleértve *testvérünk*; a húsvéti könyörgés őértük is szól.

A köszöntésben találni számos ígét egyes szám második személyű, illetve többes szám első személyben írt felszólító alakban, a felszólítás mellett gyakran a személyes névmás tárgyesetével vagy visszaható alakjával:⁴⁶ *segíts (bennünket), vigasztalj, igyekezzünk. Az aiutare és a confortare* ígék egyaránt a segítségadást fejezik ki.⁴⁷ A felszólítások, kérések a Mindenható, valamint a saját magunkat is tartalmazó hívők felé irányulnak könyörgésként, valamint programadásként.

Mivel Ferenc pápa húsvéti köszöntésében a világ elnyomottjaiért, üldözöttjeiért is könyörög, a szöveg bőséggel tartalmaz földrajzi neveket: *ukrajnai nép, Jeruzsálem városa, Libanon, Haiti, Kongó, Myanmar.*⁴⁸

A konkrét országok, népek megnevezésével egyházfőként, felelős politikusként rámutat a világ töréspontjaira, a háborúk, fegyveres konfliktusok, etnikai zavargások, társadalmi kataklizmák, természeti csapások következményeire, elszenvedőire. Mindezzel egyben szolidaritás kifejezve a hallgatóságot, olvasókat, hívőket és nem hívőket cselekvésre, segítségnyújtásra, vigasztalásra buzdítja, egyben imádkozik.

Az Ali-Al Sistani iraki ajatollhoz írt hivatalos levél minden érdeklődő számára olvasható, politikusok közötti üzenet, a vallások közti párbeszéd lehetőségét bizonyítja, együttműködésre, együtt gondolkodásra sarkall. A megszólított azonban nem csupán Irak muszlim vallási vezetője, hanem az iraki nép, egyben az iszlám közösség megjelenítője is; mindegyik a levél záró köszöntése is utal. A záró formula *Mindenható Istene* a nyomatékosság folytán hátravetett jelzővel olvasható. A *mindenható Isten* szószerkezet a vallás nyelvhasználatában erős kollokáció, gyakori jelzős szerkezet.⁴⁹ „*Imádkozom Istenhez, a Mindenhatóhoz Önért, az Ön közösségéért és a szeretett iraki földért.*”

⁴⁴ *i poveri, i migranti, i prigionieri, gli ammalati, i deportati*

⁴⁵ *fivéreim és nővéreim, a magyar nyelv mindezt a testvér lexikai elemmel képes kifejezni*

⁴⁶ *aiuta, aiutaci, conforta, affrettiamoci*

⁴⁷ Az olasz nyelvben a *confortare* ige első jelentése: *vigasztal*. Az *aiutare – segítséget nyújt, segít* lexikai elemnek itt alkalmi szinonimája.

⁴⁸ *il popolo ucraino, la città di Gerusalemme, il Libano, il Haiti, il Congo, il Myanmar*

⁴⁹ „*Elevo la mia preghiera a Dio, l’Onnipotente, per Lei, per la Sua comunità e per l’amata terra irachena.*”

A levél megszólítása tiszteletteljes és barátságos: *Eminenciás Úr, Kedves Testvérem*.⁵⁰ Az üzenet tartalma az együttműködés, valamint a barátság, mindezt az *együttműködés, barátság, közösség* pozitív konnotációjú lexikai egységek⁵¹ is alátámasztják.

A közös értékek kiemelését és a folytonos együttműködést⁵² a *bátorít, igyekszik, tisztelet, művel, ápol, szabadság* lexikai egységek is szorgalmazzák. A lényeg a közös hit, gondolkodás, az együttműködés keresése, mindazé, ami a különböző hitű és gondolkodású embereket összeköti. A *fratello – (fivér) testvér* nyelvi elem túlmutat az eredeti, köznyelvi jelentésen; a húsvéti imában fellelhető deszignátumon, jelöltön túl (szegények, szenvedők) a *testvér* szó jelentheti a paptestvért, barátot, embertársat, fejezhet ki lelki rokonságot.

Az egyetemesség és a közös gondolkodás, a kölcsönös tisztelet és testvériség kifejezéséről⁵³ a *népek közti harmónia/barátság, férfiak és asszonyok, lelki értékek* pozitív konnotációjú, békét és egyetértést kiemelő szavak, szószerkezetek is gondoskodnak. A tiszteleten és testvéri szereteten túl a felsorolt nyelvi elemek az emberek, népek közti egyenlőséget is szemléltetik, ahogy a férfiak és nők egyenlősége is említésre kerül; mindnyájan embertársak vagyunk, szükségünk van egymás szeretetére, a szolidaritásra.

Az ajatollahhoz írt levél Isten említésével zárul, aki bármely felekezetű, hitű ember számára *közös*, illetve *mindenható*. A *mindenható Isten* itt, ahogy számos imában, vallási témájú értekezésben, teológiai tárgyú szövegben vagy akár a népi vallásosság megnyilvánulásaiban gyakran alkalmazott jelzős szerkezet, szókombináció.

A *Dekrétum (Decreto)* egy, a Szentszéken belüli politikai, egyházfői határozat. Mivel a mindenkori pápa nem csupán Róma püspöke, teológus, katolikus egyházi vezető, hanem a Szentszék miniszterelnöke, döntéshozói szerepet tölt be.

A Szentszéken belül a hatalmi ágat szétválasztottak, ez a dekrétum törvényt hoz, kinevezéseket közöl a Szentszék hivatalain belül. A szöveg számos adminisztratív jellegű, a jogi szakmához kapcsolódó, nyelvi elemet tartalmaz. A törvényhozás, a kinevezés túlnyomó többségben tartalmazza a hivatali nyelv latin nyelvű elemeit, intézményneveket.⁵⁴ *Nemzetközi Karitás, kinevezem, Apostoli Szentszék, Rendkívüli Bizottság, (szentszéki) minisztérium, hatályba lép.* A felsorolt lexikai egységek egy része intézménynév; az egyházi, jogi, adminisztrációs szakmai nyelvhasználat szegmensei. A szöveg bemutatása időszerű és indokolt, mivel az egyházi vezető, a pápa közléseinek része, a Szentszéken belüli kommunikáció egy hivatali és kifinomult szegmense. A

⁵⁰ *Eminenza, Caro Fratello!* A *fratello – testvér* megszólítás itt nem a szegény, szenvedő embertársakra, hanem egy vallási vezetőre vonatkozik. A *testvér* lexikai elem tehát többféle jelentéstartalommal irányul az *embertárs* felé.

⁵¹ *collaborazione, amicizia, comunità*

⁵² *incoraggiare, adoperarsi, stima, coltivare, libertà*

⁵³ *serenità, armonia tra i popoli, uomini e donne, valori spirituali*

⁵⁴ *Caritas Internationalis, nomino, la Sede Apostolica, Dicastero, entra in vigore*

bemutatott nyelvi elemek a köznyelvből származnak, mind a politika, mind a diplomácia nyelvhasználati regiszterében helyet kapnak.

2021. szeptember 12-én Ferenc pápa rövid látogatást tett Budapesten. Útközben, a repülőgépen újságíróknak adott interjút, amelynek szövege orális, informális, a szóbeli közléseket, köszöntéseket, pillanatnyi reakciókat szó szerint írja le. A repülőgépen folytatott interjú közlései tehát a szóban folyó interakciót szemléltetik, a szöveg nem követi sem a korrekt nyelvtani szabályokat, sem a szövegekre jellemző koherenciát, pontosabban az üzenet nem egy koherens szöveg. A vizsgált interjú spontán, nem előre leírt, kétirányú. A riporterek kérdeznak, beszélgetnek a pápával, aki választ ad, udvariassági gesztust tesz, üdvözl. A kérdezők, újságírók felől a megszólítás tiszteletteljes: *boldog, lelki békével eltöltött, köszönet, üdvözl*⁵⁵. A kérdezők, interjúkészítők pozitív érzelmekben gazdag szavakat intéznek a megszólítotthoz. A válaszadó, a pápa viszontválasza szintén kedves, szeretetteljes:⁵⁶ *köszönet mindenkinek, sokakat üdvözlők, a Mester (Jézus) a ceremóniák*.

Megállapítható, hogy az öt vizsgált egyházfői üzenet szókészlete a mindennapi nyelv szókincséből ered, viszont a más jellegű nyelvhasználatban az egyes vizsgált lexikai egységek deszignátuma megváltozik, az üzenetközlő, vallási vezető szándékaihoz igazodik. Ezek például⁵⁷ a *béke, átmenet, közösség, testvérek/testvéreim*. A *testvérek* jelölő, nyelvi elem a magyar nyelvben egymaga fejezi ki a fivér és nővér jelentését. A pápai üzenetben nincs különbség a férfi vagy a nőtestvér között, a *fratelli* és a *sorelle* megnevezések tartalmazzák az egyházban lévő embertársakat, a hallgatóságot, tágabb értelemben minden (hívó vagy nem hívó) jószándékú embert.

Az egyes közlések nyelvi elemei többször alkotnak alkalmi, okkasionális kollokációkat⁵⁸ például a *látat mos, a halál fala, híd az élet felé*. Bizonyos nyelvi elemek szintén okkasionális, a közlésben használatos jelentéstartalmat vesznek fel,⁵⁹ például a *remény, a segít és a valóság* szavak.

A pápai dekrétum a politikai, hivatali, jogi szaknyelv szókincshasználatát követi; ezek többek között intézménynevek és betöltött posztok, valamint jogi aktusok megnevezései:⁶⁰ *hatályba lép, megbízás, Rendkívüli Bizottság, Végrehajtó Tanács, Elnök, Elnökhelyettesek, Titkárság*. A vallásközi párbeszéd nyelvi elemei viszont az együttműködés, a megbecsülés fontosságát emelik ki. Az újságírókkal folytatott, előre nem megírt beszéd szóhasználata alapján is szintén udvarias, tiszteletteljes.

⁵⁵ *felici* (itt a *boldog* szó köznyelvi és nem a teológiai jelentésben értelmezve), *grazie, saluto*

⁵⁶ *grazie a tutti, saluto a tanta gente, il Maestro, le cerimonie*

⁵⁷ *pace, passaggio, comunità, fratelli e sorelle*

⁵⁸ *lavare i piedi, il muro della morte, il ponte verso la vita*

⁵⁹ *speranza – verità*

⁶⁰ *l'entrata in vigore, l'incarico, il Commissario Straordinario, il Consiglio Esecutivo, il Presidente, i Vice Presidenti, il Segretario* – a hivatali cselekmények, köznyelvi eredetű lexikai egységei

Grammatikai megfigyelés, stilisztikai megjegyzések

A nagycsütörtöki ima gyakran használ folyamatos múlt idejű alakokat, az imperfektum alakot, amellyel az ismétlődést, az állandóságot, a stabilitást fejezi ki, valamint a nagycsütörtöki történések jellegét kívánja bemutatni. Mindezek⁶¹ a *jött éppen kifelé, lábat mosott, rabszolgamunka volt* folyamatos múltban lévő igei alakok, illetve leírás.

Az imában találni feltételes módban írt gondolatokat. A feltétel valójában egy elszalasztott, meg nem valósulható vagy meg nem valósult lehetőséget mutat be: „[...] *ha a Pápa ismerné azon dolgokat, amelyek itt bennem vannak [...]*”⁶²

Ebben a közleményben az egyházfő gyakran használ névmásokat:⁶³ *senki, mindenki, mi, minket/nekünk* általános és személyes névmásokat. Az alapvetően személyre irányuló névmások a hallgatóság, az olvasók egyetemességét, sokféleségét érzékeltetik.⁶⁴ Ezen közlésben is az egyházfő meggyőző, feladatokat jelöl ki, jövőképet mutat.

A húsvéti üzenetben a pápa az öröm és az ünnep méltóságának kifejezése érdekében használ felkiáltást: *Cristo è risorto! – Krisztus feltámadt!*

Az *Urbi et Orbi* köszöntés számos felszólítást tartalmaz. Mindezen felszólító alakok saját magunkra és az Úrra irányulnak, elsősorban kérést tartalmaznak. A felszólítások egyrészt direkt úton, felszólító módban, egyes szám második és többes szám első személyben többnyire performatív igék nélkül olvashatók: „[...] *segítsd (...) a népet, vigasztald a sebesülteket, segíts minket, hogy kinyissuk a szívünket, erősíts meg, tarts meg, találjuk meg [...]*”⁶⁵ Egyes vonzatos igék felszólító alakban jelennek meg. A felszólítások azonban indirekt úton, vonzatos igéket követően olvashatók, illetve gyakran bukkannak fel főnévi igeneves alakok.

Ferenc pápának az iraki ajatollahhoz írt udvarias, testvéri üzenete baráti, szeretetteljes, a levél formáját követő megszólítással kezdődik. A levél mondatai kijelentő módban íródtak, az üzenetben gyakori a szóismétlés, felsorolás, szavak halmozása. Ezt a terjengős, hosszú mondatok, melyek többnyire mellérendelő tagmondatok, a tagmondaton belüli egynél több azonos szófaj használata és az igeneves szerkezetek nagy száma egyaránt bizonyítja.

A passzív szerkezetek a vallási vezetők és követőik feladatait jelölik ki.⁶⁶ „[...] *közösségeinknek az együttműködés és a békés együttélésnek színtereinek kell lenni, illetve lehetnek, férfiak és nők, egyaránt meghívottak [...]*”

⁶¹ *veniva fuori, lavava i piedi, era un lavoro da schiavo*

⁶² *ma se il Papa sapesse le cose che io dentro*

⁶³ *nessuno, ognuno, noi, ci*

⁶⁴ „[...] *nessuno di noi può dire «Io grazie a Dio non sono così»*” – [...] *senki nem mondhatja közülünk: «Én hála Istennek, nem vagyok ilyen (nem erre a sorsra jutottam)»*” – a nehézség, a szenvedés mindenkit elérhet. „[...] *ognuno di noi può scivolare*” – „*bármelyikünk képes megbotlani (bármelyikünk szerencsétlenül járhat)*” – közös sors, közös feladatkör.

⁶⁵ *“aiuta [...] il popolo, conforta i feriti, aiutaci ad aprire i nostri cuori, consolida, sostieni, ritroviamo [...] il gusto del cammino”*

⁶⁶ *“le nostre comunità possono e devono essere un luogo [...] di comunione e simbolo di coesistenza pacifica, uomini e donne [...] sono chiamati”*

A grammatikai gazdagság, változatosság kifejezéseként a felszólítást a kötőmódban lévő igék:⁶⁷ *legyen, fedje be* is megjelenítik.

Ferenc pápa rendeletében kinevezésekről, feladatkörök megnevezéséről esik szó. Az utasítások és feladatok jelen és jövő időben hangzanak el: *lesz, törődni fog vele, gondoskodni fog róla*⁶⁸.

A *Volo a Budapest – Útban Budapest felé* írásban több vonzatos igei alak:⁶⁹ *azt gondolom, köszönöm, hogy az öröm, a hála és a köszönet érzését mutatják be.*

Az eredményesebb, hatékonyabb kifejezés érdekében Ferenc pápa is használja a legkülönbélebb stilisztikai eszközöket: kérdéseket, illetve költői kérdéseket:⁷⁰ *Ki mosta a lábukat?*; felkiáltásokat: *Krisztus feltámadt!*, direkt és indirekt felszólításokat, a cselekvésre való buzdításokat:⁷¹ *Ha a pápa ezt tudná [...]*, idézeteket, az érzelmi hangsúlyt tartalmazó hiányos mondatokat.

A főnevek felsorolása: *rabszolga, segíts méltóság*,⁷² egyes főnevek gyakori ismétlése, a terjengős, dagályos mondatszerkesztés, a túl hosszú mondatok, kérések, könyörgések mind stilisztikai eszközök, az érzelmi erősítés kedvéért kerülnek a szövegbe.

Pragmatikai vizsgálatok

Austin megfogalmazása szerint (1990: 38) „*mondani annyit jelent, mint valamit tenni.*”⁷³ A szavak kimondása (Austin 1990: 35) tehát a konkrét, megvalósult cselekményhez kapcsolódik. A kimondott szavakkal a közlő cselekszik, kér, utasít, megállapít. Ferenc pápa nagycsütörtöki homíliájában direkt felszólítások, direktívumok, illetve kérdés formájában megjelenő indirekt végrehajtó beszédettek, rogamívumok fordulnak elő. A *Ki mosta meg a lábukat?* kérdés valójában egy kérdő mondatban megfogalmazott végrehajtó beszédaktus, indirekt felszólítás.

A homília pozitív jelentéstartalmú ígéretei, komisszív/promisszív beszédettek jelen, valamint jövő időben olvashatók, a hit megerősítése és a biztonság megvalósítása érdekében: „*[...] az Úr mindig melletted van, [...] sosem hagy el.*” „*Jézus mindannyiunk lábát megmossa.*” „*Jézus sosem háborodik fel [...]*”. „*Jézus olyannak szeret minket, amilyenek vagyunk.*”⁷⁴

A húsvéti üdvözlét kezdő mondata, a *Buona Pasqua! – Boldog Húsvétot!* mindenkire szól: hívő és nem hívő emberekhez szól. egyben kívánság, konkrét többes számú felszólítás és ígéret egyaránt. A felkiáltó mondat valójában egy performatív ige nélküli direktívum, jókívánság.

⁶⁷ *sia, ricopra* (A kötőmód a latin, így az olasz nyelvnek egy fontos nyelvtani jelensége, az ún. negyedik igemód, amely főként felszólítást fejez ki, jelentősége a performatív igékesetében, a pragmatika területén nyilvánul meg.)

⁶⁸ *sarà, si occuperà, provvederà*

⁶⁹ *penso di, ringrazio di*

⁷⁰ *Chi lavava i piedi?, – Cristo è risorto!*

⁷¹ *Se il Papa lo sapesse ...*

⁷² *schiaivo, aiuta, dignità*

⁷³ Austin úgy véli, (1990: 33) „*[...] a mondat kimondása [...] maga a csinálás (cselekvés).*”

⁷⁴ *[...] il Signore è sempre accanto a te [...] mai abbandona.*” „*Gesù lava i piedi a tutti noi.*” „*Gesù non si spaventa mai [...].*” „*Gesù ci ama così, come siamo.*”

A húsvéti beszéd egyes végrehajtó beszédaktusai többes szám első személyben íródtak, közös cselekvésre buzdítanak, a közös cél érdekében: „[...] igyekezzünk a [...] növekedésben (a hitben).” „*Hagyjuk magunkat meglepni.*” „*Testvéreim, találjuk meg [...] az út örömét.*”

A húsvéti homília az egyes szám, második személyben lévő felszólításai, kérései, direktívumai a Mindenható felé irányulnak:⁷⁵ *segíts, adj vigaszt, ne feledkezz meg.* A végrehajtó beszédtek indirektek, nem tartalmaznak performatív igéket. A közlést intéző itt nem saját, hanem mások, szenvedők, szükölködők, segítségre várók érdekében kér, köszön, szólít fel.

Az iraki egyházfőnek írt levél szintén bőséggel tartalmaz indirekt végrehajtó beszédaktusokat, felszólításokat. A felszólítások egyrészt többes szám, első személyben állnak, egyúttal tartalmazzák a *tud*, illetve a *kell* módbeli segédigéket,⁷⁶ amelyek az egymással együttműködő felekezetek lehetőségeit és kötelességeit fogalmazza meg: „*Közösségeink [...] kiváltságos helyek lehetnek és kell, hogy azok is legyenek.*”⁷⁷ A közös ténykedésre irányuló erőfeszítéseket egyrészt a főnévi igeneves alakok is kihangsúlyozzák: *incoraggiare – bátorít.* Mindezt másrészt a kötőmód is megjeleníti: „*Alapvető feladat, hogy az emberiség családja magáénak vallja (a ricoprire – befed ige fordítása) a testvériség érzését (a felebaráti szeretetet)*”.⁷⁸

A dekrétumban található jelen és jövő idejű, a hivatali nyelvből vett igei alakok fejeznek ki direkt felszólításokat, utasítást, parancsot, kinevezést: *kinevezem, hatályba lép.*⁷⁹ A felszólítások ez esetben is indirekt jellegűek, performatívum nincs, a felszólítás jelen idejű, kijelentő módban válik láthatóvá.

Záró gondolatok

A tanulmány a katolikus egyházfő öt, a közelmúltban elhangzott üzenetét mutatja be. Egyes beszédek nyilvánosak, mások szűkebb közeghez szántak. A vizsgált beszédek műfaji, stilisztikai szempontból sokfélék, különbözőek.

A nagycsütörtöki ima, a húsvéti köszöntés a tágabb közönséghez, hívőkhöz és nem hívőkhöz szól. Ferenc pápa számára a vallásközi párbeszéd szintén fontos, a más felekezetet valló híveket is tisztelettel szólítja meg. A vallás nyelvhasználata szerteágazó, kapcsolatban áll a politika és a diplomácia nyelvi regiszterével is; az egyházfői szónoklatok, köszöntések, üzenetek mindezt alátámasztják.

A különféle nyelvészeti kutatások többirányúak, az egyházfői üzenetek lexiko-szemantikai vizsgálatán túl pragmatikai elemzéseket is célként fogalmazzak meg. A vizsgált közlemények egyetemes értékeket közvetítenek, ígérnek. Nem csupán konkrét, hanem indirekt felszólításokat is tartalmaznak, a közös cselekvésre,

⁷⁵ *aiuta, confronta, non ti dimenticare*

⁷⁶ *potere, dovere*

⁷⁷ *Le nostre comunità [...] possono e devono essere un luogo privilegiato.*

⁷⁸ *È essenziale che la famiglia umana ricopra il senso della fraternità.*

⁷⁹ *nomino, entra in vigore*

tiszteletadásra, pozitív érzések megélésére buzdítanak. A közlések nem hagyják figyelmen kívül a jelen problémáit, az aktuálpolitika nehézségeit, illetve a társadalmi gondokat, egyben vigaszt, megoldást nyújtanak.

A pápai üzenetek szókincese jórészt az irodalmi nyelvből ered, jelentésmódosuláson esik át, bővebb deszignátummal fejezi ki a közlő szándékát.

A vallási nyelv diplomáciai jellegű közlemények hosszabb vizsgáldást igényelnek, új megközelítést igényelnek, s vélhetően újszerű értelmezési lehetőségeket, távlatokat nyújthatnak.

Függelék

1. táblázat. A vizsgált közleményekre irányult nyelvészeti megfigyelések összesített jellemzői

	Omelia del Santo Padre Giovedì Santo – Nagycsütörtöki beszéd	Messaggio "Urbi et Orbi" – Húsvéti köszöntés	Lettera al Grande Ayatollah – Levél az iraki ajatollahhoz	Decreto relativo a Caritas Internationalis – Dekrétum	Volo a Budapest – Pápai interjú repülés közben Budapest felé
<i>lexiko- szemantika</i>	segítség nyújtása, szolidaritás, okkasionális kollokációk	ellentétpárok, szolidaritás, segítség kérése, ima az elnyomottakért	tisztelet, barátság, együttműködés	egyházjogi szakmai terminológia, jogi nyelvhasználat	udvariasság, öröm
<i>szintaktika, grammatika</i>	folyamatos múlt idő, feltételes mód, névmások	felkiáltás, felszólítás egyes szám 2. és többes szám 1. személyben	főnévi igenév, kötőmód, passzív szerkezet, módbéli segédigék	jelen és jövő idő – felszólítás	vonzatos igék – öröm, hála, köszönet
<i>pragmatika</i>	ígéret, kérdés, felszólítás	közvetlen felszólítás másokért, és magunkért	direkt és indirekt felszólítások	direkt felszólítások, utasítások	hiányos mondatok, jókívánság, köszönet, indirekt direktívumok
<i>stilisztika</i>	kérdés, szóismétlés	felkiáltás, terjengősség	udvariassági kifejezések, hosszabb szerkezetek	jogi nyelvhasználat, hivatali hangnem	üdvözlés, párbeszéd, közvetlenség

Irodalom

- Adamik Tamás, A. Jászó Anna & Aczél Petra. (2004). *Retorika*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Austin, J. L. (1990). *Tetten ért szavak*. Akadémiai Kiadó: Budapest.
- Bakos Ferenc (1989). *Idegen szavak és kifejezések szótára*. Akadémiai Kiadó: Budapest.
- Bölcskei Gusztáv (2004). Biblia, keresztyénség, politika és politikai etika. In Hanula Gergely (szerk.), *Gondolkodó és cselekvő hit. Tanulmányok a 100 éve született Török István professzor emlékére* (83–94). Debrecen: Debreceni Református Hittudományi Egyetem.
- Crystal, D. (2001). *A nyelv enciklopédiája*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Halik, T. (2015). Negatív eszkatalógia és vallásközi párbeszéd. *Mérleg – Lapok és Könyvek Szemléje*, 51, 44–56.
- Griffin, E. (2001). *Bevezetés a kommunikációelméletbe*. Budapest: Harmat Kiadó.
- Hanula Gergely (2016). *Anyaszentnyelvünk. A „szent nyelvek” és a fordítás*. Budapest: ELTE BTK Vallástudományi Központ Liturgiátörténeti Kutatócsoport. Pápai Református Teológiai Akadémia.
- Hollós János (2013). *Bevezetés a kommunikációelméletbe. A hírek értéke*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Kiss Jenő (2002). *Társadalom és nyelvhasználat*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Kurtán Zsuzsanna (2003). *Szakmai kommunikáció*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Magyar Katolikus Katekizmus*. A magyar katolikus hittankönyvek kérdései (1995), Budapest.
- Mihalovics Árpád (1998). *Az akarat (volitio) nyelvi kifejezése az interperszonális kapcsolatokban*. (Szintaxis – Szemantika – Pragmatika). Nyíregyháza: Bessenyei György Könyvkiadó.
- Mihalovics Árpád (2006). *Études francaises 2. Politikai és diplomáciai nyelvhasználat (Tanulmánygyűjtemény) – Langage politique et diplomatique*. Veszprém: Pannon Egyetemi Kiadó.
- Mihalovics Árpád (2010). Diplomácia és nyelvhasználat. In Dobos Csilla (szerk.), *Szaknyelvi Kommunikáció* (311–342). Miskolci Egyetem, Miskolc – Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- Wacha Imre (1987). *Közéleti beszédünk*. Budapest: Kossuth Könyvkiadó.
- Wacha Imre (2015). *Az értelmes beszéd. Beszédtechnika. Alapismeretek és szövegértelmezés magyarázatokkal II*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.

Internetes források

- Assisi Szent Ferenc: *Naphimnusz* – San Francesco di Assisi: *Cantico delle Creature di Francesco*. Cantico delle creature di San Francesco d’Assisi: testo e significato (sololibri.net) Letöltve: 2024. 01. 13.
- A Szentatya beszéde. Találkozás a földrengés súlytott terület lakosaival. – Discorso del Santo Padre Francesco a Carpi e a Mirandola. Incontro con le popolazioni colpite dal terremoto*. Piazza Duomo, Mirandola V. Domenica di Quaresima, 2 aprile 2017. Letöltve: 2024. 01. 13.
- Decreto Decreto relativo a Caritas Internationalis (21 novembre 2022) | Francesco (vatican.va) Letöltve: 2023. 11. 15.
- Hardiné Magyar Tamara (2016) *Vallási nyelvhasználat katolikus sajtótermékek tükrében. Öt lexikai egység vizsgálata*. Doktori értekezés. Budapest: ELTE – BTK. Nyelvtudományi Doktori Iskola - Böngészés - szerző: "Hardiné Magyar, Tamara" (elte.hu) Letöltve: 2024. 01. 19.
- Lettera Enciclica Pacem in terris* del Sommo Pontefice Giovanni PP. XXIII Pacem in Terris (11 aprile 1963) | Giovanni XXIII (vatican.va) Letöltve: 2023. 11. 15.
- Lettera enciclica del Santo Padre Francesco sulla cura della casa comune. *Laudato si!* – *Laudato si'* (24 maggio 2015) | Francesco (vatican.va) Letöltve: 2023.01.13.
- Magyar Katolikus Lexikon szentelmények* – Magyar Katolikus Lexikon Letöltve: 2023. 10. 22.
- Martí Zoltán: *A Vatikán egy magyar diplomata szemével. Interjú Érszegi Márk Auréllal*. A Vatikán egy magyar diplomata szemével - interjú Érszegi Márk Auréllal – 777 (777blog.hu) Letöltve: 2024. 01. 29.
- Ne féljete! – Szent II. János Pál pápa üzenete ma is erőt önt belénk - Vatican News Letöltve: 2024. 01. 13.
- NE FÉLJETEK! – Szent II. János Pál pápa öröksége | Magyar Kurír - katolikus hírportál (magyarkurir.hu) Letöltve: 2024. 01. 13
- Pelles Tamás (2001) *A Katolikus Egyház Nyelvhasználat a II. Vatikáni Zsinat után*. Modern nyelvoktatás 7. évf. 1. sz. (2001. április) (niif.hu) Letöltve: 2023. 11. 15.

Szótár jelentése. Definíció & Jelentés Letöltve: 2023. 11. 17.

Urbi et Orbi, a legnagyobb áldás a Földkerekségen – katolikus.ma/urbi-et-orbi-a-legnagyobb-aldas-a-foldkerekségen, Urbi et Orbi, a legnagyobb áldás a Földkerekségen (szaboferi.hu)/ Letöltve: 2023. 11. 13.

Urbi et Orbi jelentése. Idegen szavak szótára. <https://www.jelentese.hu/idegen-szavak-szotara/urbi-et-orbi> Letöltve: 2023. 11. 17.

La Santa Sede. La Santa Sede (vatican.va)Vatican.com Letöltve: 2024. 01. 30.

A tanulmányban bemutatott egyházfői közlemények

Omelia del Santo Padre Francesco. Casa Circondariale di Casal del Marmo Giovedì Santo, 6 aprile 2023 – Ferenc pápa nagycsütörtöki imája – szentbeszéd, ima. Santa Messa nella Cena del Signore (Casa Circondariale Minorile di Casal del Marmo, 6 aprile 2023) | Francesco (vatican.va) Letöltve: 2023. 11. 15.

Messaggio *Urbi et Orbi* del Santo Padre Francesco. Pasqua 2023, domenica, 9 aprile, 2023 – *Urbi et Orbi* áldás Húsvétvasárnap – szentbeszéd, ima. "Urbi et Orbi" - Pasqua 2023 | Francesco (vatican.va) Letöltve: 2023. 11. 15.

Lettera del Santo Padre Francesco al Grande Ayatollah Al-Sistani – 28 febbraio, 2023 – levél egy nem keresztény vallás vezetőjének, vallásközi párbeszéd Lettera del Santo Padre al Grande Ayatollah Ali Al-Sistani (28 febbraio 2023) | Francesco (vatican.va) Letöltve: 2023. 11. 15.

Decreto – 21 novembre, 2022– egyházpólitikai határozat Decreto relativo a Caritas Internationalis (21 novembre 2022) | Francesco (vatican.va) Letöltve: 2023. 11. 15.

Saluto del Santo Padre ai giornalisti durante il volo diretto a Budapest. Volo papale, domenica, 12 settembre, 2021 – Ferenc pápa köszönti az újságírókat útban Budapest felé. Pápai üdvözet, köszönet. Viaggio Apostolico a Budapest: Incontro del Santo Padre con i giornalisti durante il volo diretto a Budapest (12 settembre 2021) | Francesco (vatican.va) Letöltve: 2023. 11. 15.